

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Βιβλική Αρχαιολογία - Θεσμολογία

Ενότητα 4.2: Δημόσια και ιδιωτική Ρωμαϊκή λατρεία

Κυριακή Μελέτη

Θεολογική Σχολή

Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας

Δημόσια και ιδιωτική Ρωμαϊκή λατρεία

Ελληνορωμαϊκές λατρευτικές ενώσεις

ΘΡΗΣΚΕΙΑ - ΛΑΤΡΕΙΑ

- Δεν υφίσταται διάκριση στην αρχαιότητα μεταξύ θρησκείας – λατρείας, θρησκείας ως δομημένο και σαφές δόγμα.
- Η θρησκεία αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος της πολιτικής δραστηριότητας, τόσο για τον ελληνικό όσο και για το ρωμαϊκό κόσμο. Οι άρχοντες της πόλης και οι ιερείς εκτελούν από κοινού τελετουργίες, τότε οι ιερείς λειτουργούν υπό την ευθύνη ή εκ μέρους των πολιτικών αρχών.
- Ελληνική: *ιερός* και *ἅγιος* στη λατινική *secer* και *pietas*, προκειμένου να αποδοθεί η ευλάβεια και ο σεβασμός, που ο άνθρωπος οφείλει να έχει απέναντι στο *θείο*.
- Ο όρος *θρησκεία* χρησιμοποιείται στην ελληνική, ως συνώνυμος του όρου *λατρεία*, προκειμένου να αποδώσει την πρακτική έκφραση της *ευλάβειας*.
- Στη λατινική χρησιμοποιείται αναλογικά το ρήμα *colere*, από το οποίο παράγεται και ο σημερινός όρος *cultus*.
- *Religio* = «υποχρέωση ως προς το *θείο*», ή την απαγόρευση, την ηθική αναστολή.
- Από το 2^ο μ.Χ. αιώνα ξεκίνησαν οι συγγραφείς να χρησιμοποιούν τον όρο *religio*, προκειμένου να αποδώσουν την έννοια της ευσέβειας προς μια συγκεκριμένη θεότητα, το δόγμα και την αφοσίωση προς ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ - ΛΑΤΡΕΙΑ

- Η λατρεία του προστάτη θεού της πόλης.
- Η συμμετοχή του πολίτη αποτελεί ολοκλήρωση της θρησκευτικής ζωής του και απόδειξη σεβασμού των θεσμών της πόλης.
- Συστατικό στοιχείο η ευσέβεια, δηλαδή ο σεβασμός των ισχυουσών αξιών που συμπεριλαμβάνει την απόδοση τιμής στους θεούς.
- Η πόλις αντανακλά την ολύμπια κοινωνία των θεών
- Άρα οι θεοί τιμώνται ως δωρητές και προστάτες των αρχών της κοινωνίας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

- Ετήσια δημόσια γιορτή του προστάτη θεού.
- Την οργάνωση της λατρευτικής δραστηριότητας αναλαμβάνουν οι υπο-ομάδες της πόλης: οίκοι, φατρίες, γένη.
- Πρόξενος: για τη συμμετοχή ξένων πολιτών.
- Ελληνιστική εποχή: Επίδραση στις ξένες λατρείες.
- Ρωμαϊκή εποχή: αναβίωση του παρελθόντος μέσω της θεσμοθέτησης Πανελληνίων αγώνων από κάθε πόλη, υπό την πατρωνία του αυτοκράτορα.
- Οι ιερείς ορίζονται με κλήρωση ή εκλογή ή δημοπρασία. Ο ιερέας δε λαμβάνει αμοιβή για το έργο του, σπανιότερα με κληρονομικό δικαίωμα (π.χ. οικογένειες Ευμολπιδών- Κηρύκων). Αναλαμβάνει όμως τα έξοδα για την προώθηση της λατρείας του θεού καθώς και τα έξοδα για τη μεγαλοπρέπεια των τελετών.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

ΘΥΣΙΑ - ΠΡΟΣΕΥΧΗ

- ΠΡΟΣΕΥΧΗ: ιδιαίτερη σημασία έχει η γνώση της σφαίρας δράσης του θεού, των ιδιοτήτων του και του κατάλληλου ιερού.
- Επίσης, σημασία έχει το περιεχόμενο της επίκλησης, που περιλαμβάνει απόδοση επαίνου και τιμής- αναγνώριση της καταλληλότητας του – επίκληση, δηλαδή τη χάρη που ζητά ο πιστός. Οι λάθος λέξεις συνιστούν βλασφημία.
- Ορθή συμπεριφορά και προσέγγιση: όρθιοι, ατενίζοντας και με τα χέρια προτεταμένα προς το χώρο δράσης του θεού, ουρανό-θάλασσα-γη.
- Χάρις: η ευχαρίστηση που χαρακτηρίζει την αμφίδρομη σχέση μεταξύ θεού και ανθρώπων: ο άνθρωπος τάζει ή προσφέρει ανάθημα- ο θεός εκπληρώνει το αίτημα.
- Εναλλακτικοί τρόποι έκφρασης θρησκευτικότητας: η φιλοσοφική προσέγγιση του θείου, η λήψη χρησμών, οι Μυστηριακές λατρείες.
- Χρησμοί: οι μάντεις λαμβάνουν το χρησμό- οι προφήτες μετατρέπουν τα ακατάληπτα λόγια σε στίχους.
- Οι ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας επηρεάστηκαν και από τα λατρευτικά έθιμα που είχε κληροδοτήσει η περσική κατάκτηση: π.χ. Άρτεμις Εφεσία.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

- Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο υιοθετούνται όροι της ρωμαϊκής πολιτικής, δηλαδή το αξίωμα του ιερέα λαμβάνεται μόνο από μέλη της αριστοκρατίας.
- Ανασφάλεια – θεοποίηση της Τύχης – αύξηση ιερών και μαντείων – μύηση σε μυστηριακές λατρείες.
- *Β' Σοφιστική*: Διερεύνηση της ελληνικής λατρείας ως απόσταγμα σοφίας.
- Λατρεία Αυτοκράτορα και λατρεία θεών πατρώνων της Ρώμης μαζί με τη λατρεία του προστάτη θεού της πόλης.

ΡΩΜΑΪΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

- Επιρροή από λατρεία λαών της Μεσογείου και κυρίως την Ελληνική.
- Ανθρωπομορφικές εικόνες – ναοί – κείμενα.
- PAX DEORUM: Σύστημα επικοινωνίας με τους θεούς, ώστε να μη διαταράσσεται η ειρήνη με αυτούς.
- Η λατρεία συνιστά πράξη δικαίου, ius, ώστε να εξευμενίζονται οι θεοί και να εξασφαλίζεται η στρατιωτική υπεροχή και επιτυχία, η συνοχή της πόλης και της αυτοκρατορίας. Εάν γινόταν λάθος στις χειρονομίες ή τα λόγια πρέπει η διαδικασία να επαναληφθεί μέχρι να γίνει σωστά.
- Η λατρευτική διαδικασία συνεπάγεται σταθερότητα, αντίδραση το χάος, προστασία και διαφύλαξη. Οι ιερείς προέρχονται αποκλειστικά από την ανώτερη τάξη- ο λαός συμμετέχει ως θεατής.
- ΠΡΟΣΟΧΗ: Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ.
- Προσφορά θυσίας – προσευχή – ανταπόδοση.
- Προσευχή σε ναούς, στρατόπεδα, πηγές, στο ύπαιθρο.

ΠΡΟΦΗΤΕΙΑ

- Περιλαμβάνει άσκηση της προφητείας και μαντικής, όχι ως πρόβλεψη του μέλλοντος όσο ως μέσο γνώσης της θέλησης των θεών.
- Προφητεία τεχνητή ή φυσική. Η τεχνητή βασίζεται στη γνώση και απαιτεί ερμηνεία των σημείων. Περιλαμβάνονται ακόμα αστρολογία και χρησμοί, σημεία και τέρατα, όνειρα.
- Μπορεί να ζητηθεί από τους θεούς ή να δοθεί απευθείας από τους ίδιους οπότε και δήλωνε αναλόγως τα σημεία τη συγκατάθεση ή την εναντίωση τους.
- Εξαγνισμός από σώμα ιερέων.
- Μάντεις – Augurs.
- Η Σύγκλητος επιλέγει αν θα αποδεχθεί ή θα απορρίψει μια ερμηνεία.

ΝΑΟΙ

- Οι θυσίες πραγματοποιούνται σε χώρους ορισμένους για το σκοπό αυτό. Δε είναι απαραίτητα κλειστοί χώροι, μπορεί να περιλαμβάνει τμήμα του ουρανού, αρκεί να είναι προ-ορισμένο.
- *Templum*: ό,τι ορίζεται από τον ιερέα ως χώρος αιωνίων.
- *Aede Sacra*: τα οικοδομήματα που ανεγείρονται εντός ιερού περιβόλου ως έδρα των θεών.
- Κινητά και ακίνητα αντικείμενα λατρείας.

ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

- Συμμετοχή από άτομα και άλλων τάξεων.
- Ιερατικά αξιώματα και σε απελεύθερους.
- Αύγουστος - Pontifex maximus.
- Λατρεία αυτοκράτορα.
- Διατήρηση των λατρευτικών παραδόσεων των κατεκτημένων λαών.
- Υιοθέτηση λατρευτικών πρακτικών και άλλων κατεκτημένων λαών.
- Στις πόλεις – αποικίες τηρείται η λατρευτική πρακτική όπως ακριβώς στη Ρώμη.
- Καλλιέργεια θρησκευτικού συγκρητισμού.

ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

- Ο διαχωρισμός δημόσιας και ιδιωτικής λατρείας είναι ένας τεχνικός διαχωρισμός, παρά ουσιαστικός για τη διευκόλυνση της σύγχρονης έρευνας.
- Δεδομένου ότι ο ρωμαϊκός λαός συμμετείχε ως θεατής χρειαζόταν διεξόδους για να εκφράσει τη δική του ατομική θρησκευτικότητα.
- Προσπάθεια από τις ρωμαϊκές αρχές να εντάξει τις μορφές της ιδιωτικής λατρείας στη δημόσια, π.χ. πραγματοποίηση εξαγνισμού κατ' οίκον για συμμετοχή στη δημόσια λατρεία.
- Μορφές ιδιωτικής λατρεία: οίκος, κολλέγια, συναγωγές, φιλοσοφικές σχολές, μυστηριακές λατρείες, αστικοί σύλλογοι πολιτών.

ΟΙΚΟΣ - FAMILIA

- ΟΙΚΟΣ: μια ομάδα ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς αίματος ή/και με κοινωνικούς και οικονομικούς δεσμούς. Ένας οίκος περιλαμβάνει τους γονείς και τα τέκνα τους, φυσικά και υιοθετημένα, άλλους συγγενείς, δούλους ή/ και εργαζόμενους στον οίκο και τους πελάτες, εφόσον πρόκειται για πλούσιο ρωμαϊκό οίκο. Το σύνολο των μελών αποτελούν επίσης μια ενιαία οικονομική και κοινωνική μονάδα. Διαβιούν στην ίδια οικία, που μπορεί να αποτελείται από ένα ή περισσότερα δωμάτια, ενώ η οικία μπορεί να περιλαμβάνει και καταστήματα τα οποία εκτείνονται στην εξωτερική πλευρά της, με είσοδο στο δρόμο.

ΟΙΚΟΣ – FAMILIA [2]

- ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ – ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΤ’ ΟΙΚΟΝ
- Ισραήλ: ο οίκος του πατρός περιλαμβάνει μέλη που είναι δεμένα με σχέσει αίματος ή αγχιστείας.
- Λατρεία: προσευχή – θυσία από μέλη του οίκου ορισμένα ή από Λευίτη.
- Προσφορά στη προστάτιδα θεότητα του οίκου.
- Συμμετοχή γυναικών με κατασκευή γλυκισμάτων και ενδυμάτων.
- Ονοματοδοσία – χρησμοί –όνειρα για ζητήματα υγείας και γονιμότητας.
- Δημόσια το προσκυνηματικό ταξίδι και θυσία.
- Σύνδεση με επίσημη λατρεία (622 π.Χ. μεταρρύθμιση του Ιωσίου).

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

- Η θυσία, ακόμα και στην οικία, αποτελεί μέρος της λατρείας της πόλης.
- Όμως υπάρχουν επιπρόσθετα ποιοτικά χαρακτηριστικά: συμμετοχή δούλων και δράση γυναικών που αναλαμβάνουν αρμοδιότητες που σχετίζονται με γάμους και κηδείες.
- Επίκληση της βοήθειας των θεών σε ζητήματα υγείας. Ανταπόδοση χάρης η ανέγερση ιδιωτικού βωμού.

ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

- PATER- FAMILIAS
- Lares – Penates – Genius – Genii
- ΕΥΣΕΒΕΙΑ
- ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΟΥ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΟΥΝ ΤΗ ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΤΟΥΣ.
- ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΚΟΛΛΕΓΙΑ ΑΠΟ ΔΟΥΛΟΥΣ ΚΑΙ ΜΕΛΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΚΑΙ ΙΕΡΑΡΧΙΚΗ ΔΟΜΗ.

ΚΟΛΛΕΓΙΑ

- Στην Ελλάδα βασίζεται σε αρχές ψευδο-συγγένειας – θίασο – έρανοι - συνέδριο κλπ.
- Στη Ρώμη αρχαίος θεσμός. Δημόσια και ιδιωτικά. Τα ιδιωτικά με κριτήριο επαγγελματικής, εθνικής ή άλλης βάσης.
- Ευσέβεια.
- Collegia funeratica- columbaria.

ΣΥΝΑΓΩΓΗ

- Πολιτεία για τους Ιουδαίους.
- Ανάγνωση- διδασκαλία- φιλοξενία.
- Φοβούμενοι – σεβόμενοι τον θεό.
- Όχι θυσία.
- Αξιώματα με επιρροή από τα αξιώματα της πόλης.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ

- Αναζήτηση του ενοποιητικού καλού.
- Μεταστροφή του τρόπου ζωής- μετάνοια.
- Διατριβή – πίστη στις αρχές- κατήχηση.
- Κύριο το πρόσωπο του ιδρυτή φιλοσόφου: φορά *πάλλιον* – διδάσκει στους δρόμους, την αγορά, ναούς, ωδεία, λουτρά. Σε ιδιωτική διδασκαλία στο δωμάτιο *εξέδρα*. Είναι πάντα καθιστός στην καθέδρα.
- Πολιτική διάσταση των φιλοσοφικών σχολών.
- Πρότυπο ασκητισμού και σοφού ή θείου ανδρός
- Αγιοποίηση.
- Φιλοσοφία – μυστήριο, διδασκαλία – τελετή, φιλόσοφος – μυσταγωγός.
- Ασκητισμός, τάση της φιλοσοφίας.

ΜΥΣΤΗΡΙΑ

- Τα *μυστήρια* υπάρχουν στον ελληνικό κόσμο, έχουν τη σημασία του συνόλου των εορτασμών για μια λατρευόμενη θεότητα.
- Κύρια χαρακτηριστικά τους:
  - Τμήμα των εορτασμών αποτελεί μέρος της δημόσιας λατρείας, της λατρείας της πόλης. Το υπόλοιπο τμήμα είναι μέρος ιδιωτικής λατρείας και απαιτεί *μύηση*, από τον μυσταγωγό. *Μύστης* είναι αυτός που έχει μνηθεί ή είναι υπό μύηση.
  - Δραματοποιημένη η τελετουργία μύησης του πιστού – αναπαράσταση του θείου δράματος, που πέρασε η λατρευόμενη θεότητα.
  - Οι θεοί είναι *σωτήρες*, αλλά η *σωτηρία* αφορά επίγειους αγώνες και ζητήματα.
  - Μόνο τα Ελευσίνια Μυστήρια απέκτησαν σωτηριολογικό χαρακτήρα, συνδέονται με την πεποίθηση για τη μετά θάνατον ζωή.
  - Ο Πυθαγόρας εισήγαγε τη θεωρία της *μετεμψύχωσης*.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΛΑΤΡΕΙΕΣ

- Πρόκειται για λατρείες από τον κόσμο της Ανατολής ή της Αιγύπτου.
- Το πρότυπο που επικρατεί είναι του *dio in vicenda*: Πρόκειται για μύθους κατά τους οποίους ο θεός υποβάλλεται σε «δεινά» και «άθλους» που ξεπερνούν τα όρια της θεϊκής συνθήκης.
- Σκοπός είναι να σημειωθούν κοινά σημεία με την ανθρώπινη ζωή, τις ταλαιπωρίες και δοκιμασίες που περνά ο άνθρωπος, ώστε να παρηγορηθεί, μέχρι το κατώφλι του θανάτου.
- Δεν υπάρχει αναφορά στην πορεία της ψυχής μετά το θάνατο.
- Από τις ανατολικές λατρείες απουσιάζει το στοιχείο της μύησης, μέχρι την ελληνιστική εποχή, οπότε και μετά τη συστηματική τους επαφή με τον ελληνικό κόσμο, υιοθέτησαν στοιχεία του, εν προκειμένω τη μύηση από τα *Μυστήρια*, ώστε να προσεγγίσουν τον ελληνικό πολιτισμό.

Τέλος

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση 0.9 διαθέσιμη [εδώ](#).

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Σωτήριος Δεσπότης, Κυριακή Μελέτη 2015. Σωτήριος Δεσπότης, Κυριακή Μελέτη. «Βιβλική Αρχαιολογία - Θεσμολογία. Ενότητα 4.2: Δημόσια και ιδιωτική ρωμαϊκή λατρεία». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/SOCTHEOL103/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

